

Büntetések

Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog fő büntetési nemeiről

A szabadságvesztésnek, mint egységes főbüntetési nemnek, egyik legfontosabb jellemzője a tartam. Ennek meghatározásával kezdődik a törvényi szabályozás. A Btk. szerint a szabadságvesztés vagy életfogytig tartó, vagy pedig határozott tartamú. A rendszerváltozást, a halálbüntetés kiiktatását követően a Btk. egyik legtöbbször és legtöbbet módosított rendelkezése az életfogytig tartó szabadságvesztéssel és az ebből történő feltételes szabadságra bocsátással foglalkozik. Ez a tény is jelzi, hogy itt elsősorban politikai megfontolások a meghatározók, mint ahogy, benyomásom szerint, egyértelműen a közvélemény szigorítást szorgalmazó igényét kielégíteni igyekvő politika diktálta az 1998. évi LXXXVII. törvényt, az 1999. március elsejétől hatályos legújabb, ezzel kapcsolatos, igen problematikus szabályozást is.

A szabadságvesztés- büntetés

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szó szerinti értelemben a tettes élete végéig tartó szabadságvesztését jelenti. Ettől az értelemről eltér a jogi, a szaknyelvi szóhasználat, és ennek megfelelően a törvényi szabályozás és a gyakorlati jogalkalmazás is. Vagyis, eszerint az életfogytig tartó szabadságvesztés nem tart szűkszerűen az elítélt élete végéig, mert a törvényben rögzített meghatározott időtartam kiállása után lehetőség nyílik a feltételes szabadon bocsátásra.

A nemzetközi kitekintés alapján a következő csoportosítás adható.

a) Az országok egy csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés a második legsúlyosabb büntetés, a halálbüntetés mellett létezik, tehát a társadalom védelmét, illetve az általános visszatartás követelményét együtt szolgálják. Ilyen megoldás található például az Egyesült Államokban és Japánban.

b) Vannak államok, amelyek ismerik ugyan a halálbüntetést, de az életfogytig tartó szabadságvesztést nem. Ezt a megoldást követte korábban több kelet-európai ország, de ma már az ilyen szabályozás ritka. Például az 1996. évi új orosz btk. szűkebb körben ugyan, de változatlanul fenntartja a halálbüntetést, az életfogytig tartó szabadságvesztés viszont csak a halálbüntetés helyett rendelhető el.

c) A halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása jellemző a nyugat-európai országok többségére, mint például az angol, az olasz, a francia, az osztrák, a német, a svájci büntetőjogra. Az utóbbi években ezt a megoldást követi a volt szocialista országok többsége, így hazánk is.

d) A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélküli, csak határozott idejű szabadságvesztési rendszer érvényesül. Például a spanyol, a portugál vagy a norvég btk.-ban. Legújabbban az 1998. január elsején hatályba lépett új horvát btk. sem rendelkezik életfogytig tartó szabadságvesztésről, mint embertelen büntetésről, és csak határozott ideig tartó szabadságvesztést ismer.

Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő országok legtöbbször lehetőséget ad a feltételes szabadon bocsátásra, amit vagy bíróság, vagy más szerv engedélyez. Ezen feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a büntetőtörvények zöme már tizenöt év kitöltése után megadja.¹

A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása az életfogytig tartó szabadságvesztés mindkét értelmezését együttesen tartalmazza, vagyis lehetővé teszi a feltételes szabadságra bocsátás kizárását is. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ezt a tényleges életfogytiglani megoldást mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus végrehajtási okból ellenzem.

A Btk. új, 47/A paragrafusa ugyanis nem egyeztethető össze a nulla poena sine lege certa elvével, az emberi méltóság elvével, illetve ebből következően az embertelen, a kegyetlen büntetés tilalmával, a fejlett európai büntetőjogi szabályozásokkal, illetve alkotmánybírói dönté-

sekkel, a szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció gondolatával, s végezetül a praktikus végrehajtási szempontokkal sem.²

Bár az életfogytig tartó szabadságvesztés az emberek viszonylag kis csoportját érinti, de mint az egyén szabadságzférájába a legintenzívebben és a legbrutálisabban behatoló büntetési forma, fokozott alkotmányossági figyelmet érdemel.

Az aggályokat finoman ecsetelve, *Bán Tamás* is kifejtette véleményét a nemzetközi emberi jogi egyezmények tükrében. Következtetése szerint inkább az valószínűsíthető, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélet miatti panasznak a strasbourgi bírói fórum előtt komoly esélye lenne a sikerre, mert sértené az *Európai emberjogi egyezmény* 3. cikkelyében foglalt tilalmat.³ A hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélt személyekkel való bánásmódra vonatkozó európai bizottsági általános jelentés is azt a megállapítást tartalmazza, hogy „*valakit életfogytiglan behörtönözni a szabadulás reménye nélkül, embertelen büntetés*”, és hogy „*senkit sem szabad megfosztani a szabadulás reményének lehetőségétől*”.⁴ *Orosz Balázs* szerint pedig „*lassan hozzáfoghatunk a tényleges életfogytiglani büntetést ellenzők ligájának megalapításához*”.⁵

Tóth Mihály, az IM helyettes államtitkára „aktualizált” álláspontja szerint „*Valószínű azonban, hogy az említett javasolt új büntetési nem, elődjéhez hasonlóan, nem állná ki a szigorú alkotmányossági próbát; az izolálás, a társadalomból történő végleges kiiktatás, kiközösítés, a létezés fizikai vegetálásra történő korlátozása még a büntetőjog által sem feltétlenül igazolható; ám az ezredforduló modern jogrendszerei egészének szemléletét*

tekintve, embertelen, indokolhatatlan, s ezért indokolatlan büntetés lenne.”⁶

A hazai hatályos szabályozás értelmében az életfogytig tartó szabadságvesztéssel a törvényhozó mindig fakultatíve, határozott tartamú szabadságvesztés mellett fenyeget. Az ilyen életfogytiglanival is szankcionált bűncselekmények száma⁷ és köre az alábbiak szerint alakul.

Az állam elleni bűncselekmények körében ⁸	4
a béke és a háborús bűntettek körében ⁹	7
köztörvényes bűntettek körében ¹⁰	9
katonai bűncselekmények körében ¹¹	10
összesen	30

Az 1980 és 1998 közötti tizenkilenc éves időszakban az életfogytig tartó szabadságvesztést a bíróságok összesen kétszázhat esetben alkalmazták, így az évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság hazánkban az elmúlt közel két évtized során tizenegy, az utóbbi hat évben pedig 12,5 (1993-ban 3, 1994-ben 17, 1995-ben 9, 1996-ban 21, 1997-ben 16, 1998-ban 9, azaz összesen 75 eset, ennek hatévi átlaga 12,5). Ha pedig a legutóbbi öt év adatait vesszük alapul, akkor az évenkénti átlagos elrendelés száma 14,4. Meglepő évenkénti eltérések azonban kimutathatók, mert míg például 1993-ban 3, 1996-ban már 21 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabására.

A büntetés-végrehajtási intézetekben 1998-ban összesen 10 171 elítélt töltötte büntetését, közülük az életfogytiglanra elítéltek száma 191 volt. Tényként kell megállapítani azt is, hogy a hazai szabadságvesztés-büntetések kiszabásának következményeként már most is megengedhetetlen módon túlszűfoltak a végrehajtási intézetek (átlagosan 120-140 százalékosak, az egyes megyei intézetekben 250 százaléknál feletti a „telítettség” az 1997. évi

Büntetés-végrehajtási évkönyv adatai alapján).

A hatályos Btk. 47/A §-ának (2) bekezdése értelmében, ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntetése nem évül el, legalább harminc évben határozza meg. A „legalább húsz, illetve legalább harminc évben” meghatározás többértelmű, és így határozatlan megfogalmazású. Egyrészt jelentheti azt, hogy „csak” húsz, illetve harminc évet kell kitölteni, másrészt azt is, hogy legalább húsz, illetve harminc évet, azaz lehet, hogy ezt követően harmincöt vagy negyven év, azaz + X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására. Ebben a formában tehát ez a szabályozás a meghatározottság követelményének nem felel meg, s így igen komoly alkotmányossági aggályokat kelt. Egyébként pedig a bíróságok a gyakorlatban az emberölés el nem évülő minősített esetei miatt alkalmaznak életfogytiglani büntetést, így a „legalább harminc évnek” lesz gyakorlati jelentősége. Tényleges kihatását tekintve, a „csak” harminc év letöltése és utána a feltételes szabadság tartamának tíz évről tizenöt évre emelése szinte a ténylegesen életfogytig tartó büntetéssel ér fel. Például a legkorábbi lehetséges esetet feltételezve, ha egy húszéves bűnelkövetőt ítélnék életfogytiglani szabadságvesztésre, és amennyiben harminc év kitöltésével kerülhet feltételes szabadságra, akkor a szabadságvesztés végrehajtásának teljes terhe alól hatvanöt évesen szabadulhat, ha addig egyáltalán él még.

A Btk. új, 47/B paragrafus a lehetséges esetekre figyelemmel, részletes sza-

TANULMÁNY

bályozást ad arra vonatkozóan, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akár az elítélése előtt, akár a végrehajtás alatt, akár a feltételes szabadság tartama alatt újabb, illetve további bűncselekményt követ el, ami miatt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélik. Ilyen esetek számbavételét és az életfogytiglani szabadságvesztéssel összefüggő jogkövetkezmények előírását tartalmazza a hivatkozott Btk.-beli paragrafus. Ennek áttekintése a következő.

mű szabadságvesztésre ítélik. Ilyen esetek számbavételét és az életfogytiglani szabadságvesztéssel összefüggő jogkövetkezmények előírását tartalmazza a hivatkozott Btk.-beli paragrafus. Ennek áttekintése a következő.

47/B §	A bűncselekmény elkövetésének ideje	A határozott tartamú szabadságvesztésre elítélés időpontja	Jogkövetkezmény az életfogytiglani szabadságvesztéssel összefüggésben
(1) bekezdés	Életfogytiglani szabadságvesztésre <i>elítélés előtt</i>	Életfogytiglani szabadságvesztés <i>végrehajtása alatt</i> , határozott tartamú <i>végrehajtandó</i> szabadságvesztésre ítézés	A feltételes szabadság legkorábbi idejét a bíróság a <i>határozott tartamú szabadságvesztés időtartamáig elhalasztja</i>
(2) bekezdés	Életfogytiglani szabadságvesztésre <i>elítélés előtt</i>	<i>Feltételes szabadságra bocsátás alatt</i> , határozott tartamú <i>végrehajtandó</i> szabadságvesztésre ítézés	A feltételes szabadságot a bíróság megszünteti, és a feltételes szabadság legkorábbi idejét a <i>határozott tartamú szabadságvesztés időtartamáig elhalasztja</i>
(3) bekezdés	Életfogytiglani szabadságvesztés <i>végrehajtása alatt</i>	Életfogytiglani szabadságvesztés <i>végrehajtása alatt</i> , határozott tartamú <i>végrehajtandó</i> szabadságvesztésre ítézés	A <i>feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább öt és legfeljebb húsz év közötti időre a bíróság <i>elhalasztja</i>
(4) bekezdés	Életfogytiglani szabadságvesztés <i>végrehajtása alatt</i>	<i>Feltételes szabadságra bocsátás alatt</i> , határozott tartamú <i>végrehajtandó</i> szabadságvesztésre ítézés	A feltételes szabadságot a bíróság megszünteti, és a <i>feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább öt és legfeljebb húsz év közötti időre <i>elhalasztja</i>
(5) bekezdés	<i>Feltételes szabadságra bocsátás időtartama alatt</i>	Határozott tartamú szabadságvesztésre ítézés	A feltételes szabadságot a bíróság megszünteti, és a <i>feltételes szabadság legkorábbi idejét</i> a határozott tartamú szabadságvesztés tartamáig, de legalább öt és legfeljebb húsz év közötti időtartamra <i>elhalasztja</i>

A Btk. 47/B §-ának (1) és (2) bekezdésében megfogalmazott jogkövetkezmény mérlegelést nem biztosító szabályának alkalmazása – pusztán a hatóság felderítési mulasztásának, hiányosságainak következtében – kedvezőtlenebb helyzetbe hozhatja a bűnelkövetőt, mint hogyha az előző bűncselekményét az életfogytiglani büntetésre ítélesekor vették volna figyelembe az együttes elbírálás során. Kérdés, hogy mi a jogi helyzet, ha az (1) és (2) bekezdés szerinti esetekben a tettest nem végrehajtható, hanem „csak” felfüggesztett szabadságvesztésre ítéli a bíróság.

Az áttekintés alapján az is megállapítható, hogy különösen a (2) és a (4) bekezdésben foglaltak, finoman fogalmazva, nem egészen életszerűek. Így például, hogyan lehetséges az, hogy az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélet előtt elkövetett bűncselekményéért az elítéltet a feltételes szabadságra bocsátás alatt határozott tartamú végrehajtható szabadságvesztésre ítélik. Vagyis, az életfogytiglani büntetésre ítélt el a valószínűsíti meg az elkövető a bűncselekményt, majd nem ezen büntetés miatt kezdi meg letölteni az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését, ahonnan legalább húsz, illetve legfeljebb harminc év letöltése után feltételes szabadságra kerülhet, és ekkor ítélik el a több mint húsz, illetve harminc évvel ezelőtt elkövetett bűncselekményéért.

A (4) bekezdés esetében az tűnik kevésbé életszerűnek, hogy aki az életfogytiglani büntetésének végrehajtása alatt követ el bűncselekményt, akkor hogyan kerülhet feltételes szabadságra, illetve az sem valószínű, bár nem zárható ki, hogy a végrehajtás alatt elkövetett bűncselekmény nem válik ismertté, csak a feltételes szabadságra bocsátás tartama alatt.

A 47/B § (3), (4) és (5) bekezdésében megjelölt jogkövetkezménynél a felső ha-

tár, azaz a húsz év megállapítása, tekintettel a Btk. 40. §-ának (2) bekezdésében a határozott tartamú szabadságvesztés generális maximumára, fölösleges. A „legalább” ötéves alsó határ megállapítása viszont – főként a kisebb, illetve a közepes súlyú bűncselekmények esetében – aránytalanul szigorú jogkövetkezménynek tekinthető. Az aránytalanságot még inkább fokozza az, hogy ezen bekezdésekben nincs különbségtétel a végrehajtható és a felfüggesztett határozott tartamú szabadságvesztés között. Vagyis, az akár egészen rövid tartamú felfüggesztett szabadságvesztésre elítélésnek is következménye a feltételes szabadság „legalább” ötévi elhalasztása.

E kérdéskör összegzéseként leszögezhető, hogy kívánatos és indokolt egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó új törvényi szabályozás alkotmánybíró-sági vizsgálata, másrészt érdemes lenne az első tényleges életfogytiglani büntetést kiszabó jogerős bírósági döntés után az érintetteknek a strasbourgi bírósághoz fordulniuk.

De lege ferenda pedig, a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés, mint nem alkotmánykonform és embertelen büntetési forma, kiiktatása, azaz a feltételes szabadságra bocsátás ítéleti kizárásának eltörlése kívánatos. Továbbá az európai trendnek megfelelően, indokoltnak látszik a jelenlegi ténylegesen letöltendő, kirívóan magas és nem megfelelően szabályozott minimális büntetési idő, valamint a feltételes szabadság tartamának jövőbeni csökkentése.

A határozott ideig tartó szabadságvesztés felső határa változatlan maradt, a legrövidebb tartamot illetően viszont a Btk. legutóbbi módosítása a korábbi egy napos minimumtartamot két hónapra emelte fel. A változtatás indoka az, hogy az alsó határnak a korábbi három hónapról egy napra történő leszállítása nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és a bíróságok nem alkalmaz-

zák az egészen rövid tartamú szabadságvesztés-büntetést. Ezzel egyetértünk, az viszont már kevésbé érthető, hogy egy napról miért éppen két hónapra emelkedett az alsó határ, miért nem például egy hónapra, mint az európai országokban elfogadott, avagy miért nem a korábban létezett három hónapra. Számomra a sajtóban 1998. október elején közzétett információ adta meg igazán a választ, vagyis, a szabálysértési törvény tervezett szabályozása kapcsán szóba került, hogy ismét bevezetik az elzárás jogintézményét, amely hatvan napig terjedhet. Ez a hír azóta igaznak bizonyult.

A 2000. március elsején hatályba lépő új szabálysértési kódex, az 1999. évi LXIX. törvény az alkalmazható büntetések között a pénzbírságon kívül az elzárást is szabályozza, amit törvény állapíthat meg. Az új szabálysértési törvény 14. §-ának (2) bekezdése értelmében az elzárás legrövidebb időtartama egy nap, leghosszabb tartama pedig általában hatvan nap, de a 24. § (1) bekezdése szerinti esetben ez akár kilencven nap is lehet.

A magyar bíróságok által elrendelt szabadságvesztés-büntetések tartamáról a következő táblázat tájékoztat.

A kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartama (felnőttkorúak esetében)

		Összesen	6 hó- napig	6-tól 12 hónapig	1-től 2 évig	2-től 5 évig	5 év fölött
1980	ítélet	25 066	12 251	8727	2444	1387	244
	százalék	100	48,9	34,8	9,8	5,5	1,0
1983	ítélet	27 295	11 439	10 699	2956	1809	387
	százalék	100	41,9	39,2	10,9	6,6	1,4
1986	ítélet	28 108	10 281	11 626	3583	2078	540
	százalék	100	36,57	41,36	12,74	7,78	1,78
1987	ítélet	26 780	8716	11 742	37 599	2085	478
	százalék	100	32,54	43,84	14,03	7,78	1,78
1988	ítélet	22 820	7043	10 262	3284	1796	435
	százalék	100	30,86	44,96	14,39	7,87	1,90
1989	ítélet	19 893	6173	8621	3115	1614	370
	százalék	100	31,03	43,33	15,65	8,11	1,85
1990	ítélet	16 121	4653	6824	2778	1503	363
	százalék	100	28,9	42,3	17,2	9,3	2,3
1991	ítélet	20 589	6666	8202	3622	1753	346
	százalék	100	32,4	39,8	17,6	8,5	1,7
1992	ítélet	22 964	7726	9106	3758	1942	432
	százalék	100	33,6	39,65	16,4	8,45	1,9
1993	ítélet	21 042	8213	7625	3237	1616	351
	százalék	100	39,0	36,2	15,4	7,7	1,7
1994	ítélet	21 404	8792	7563	3031	1587	431
	százalék	100	41,1	35,3	14,2	7,4	2,0
1995	ítélet	22 969	10 169	7848	2908	1646	398
	százalék	100	44,3	34,2	12,7	7,2	1,7
1996	ítélet	23 239	10 463	7837	3002	1507	430
	százalék	100	45,0	33,7	12,9	6,5	1,9
1997	ítélet	25 526	11 634	8407	3384	1605	496
	százalék	100	45,6	32,9	13,3	6,3	1,9
1998	ítélet	28 738	13 333	9569	3569	1774	493
	százalék	100	46,4	33,3	12,4	6,2	1,7

A közérdekű munka

(Az adatok forrása a KSH statisztikai évkönyve)

[Megjegyzés. 1995-ben és 1996-ban összesen 30 esetben (9+21), 1997-ben és 1998-ban összesen 25 esetben (16+9) szabott ki a bíróság életfogytiglani büntetést.]

Az adatok alapján megállapítható, hogy az 1980-as évtizedben a hat hónapig terjedő (végrehajtandó és felfüggesztett) szabadságvesztés-büntetések együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent; az 1980. évi 48,9 százalékról 1988-ra 30,86 százalékra. 1990-et követően, úgy tűnik, ez a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt, szembetűnő és folyamatosnak tekinthető emelkedés figyelhető meg.

A hat és tizenkét hónap közötti tartam kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökken az ilyen tartamú szabadságvesztés-büntetés alkalmazási gyakorisága. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztés-büntetésekben belül összességében az egy évig terjedő tartam az utóbbi közel két évtized során mindig meghaladta a hetven százalékot; 1980-ban ez az arány még 83,7 százalék volt, 1990-ben 71,2, 1996-ban 78,7, 1998-ban pedig 79,7 százalék.

Az egy és öt év közötti tartamú szabadságvesztés-büntetés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az utóbbi években viszont csökkenést jeleznek az adatok.

Az öt év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi csaknem két évtizedben az 1 százalék (1980-ban) és a 2,3 százalék (1990-ben) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7, 1994-ben 2,0 százalék volt, míg 1998-ban ismét 1,7 százalékra módosult. Az öt év fölötti tartamú szabadságvesztésre vonatkozó adatok magukban foglalják az életfogytig tartó szabadságvesztésre történő jogerős elítéléseket is.

A közérdekű munkát bíróság rendeli el, és az ítéletben meghatározott, a köz javára végzendő munka ingyenes teljesítését jelentheti hetenként legalább egy napon. A közérdekű munka végzését, mint főbüntetést a legújabb Btk.-módosítás is fenntartja, és bár eddigi hazai gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, bevezetésének és fenntartásának büntetőpolitikai koncepciója helyeselhető. Így nem véletlen, hogy a közérdekű munka végzése a rövid tartamú szabadságvesztés egyik leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban. A külföldi és a magyar szabályozás közötti lényeges különbség az, hogy a nyugati rendelkezések a bűnelkövető hozzájárulásához, beleegyezéséhez kötik a büntetési nem kiszabhatóságát. Az ítélelhozatal előtt az elkövető hozzájárulásának a magyar szabályozásban történő beépítése feltétlenül szükségesnek mutatkozik, a nemzetközi dokumentumokban foglalt követelmények (a kényszer- és a kötelező munka tilalma, lásd például az Európai emberjogi egyezmény 4. cikkelyét) és a hatékonyság szempontjából is. Sajnálatos módon, büntetőködexünk legújabb módosítása sem rendelkezik erről. A Btk. 50. §-ának (1) bekezdése az önkényes nem teljesítés következményeként szabadságvesztésre átváltoztató rendelkezése ezzel összefüggésben nem elegendő, egyébként is, ez a szabály nem a közérdekű munka végzésének elrendelésére vonatkozik.

A közérdekű munkára ítéles gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt a büntetési nemnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő megszervezése.

A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis, nem szabadna a közérdekű munkára ítélest az alkoholista, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek, a lumpen elemek büntetésévé lealacsonyítani. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nem kívánatos rágalmazó, szinte megszegyenítő hatása.¹²

A közérdekű munkára ítéles végrehajtására vonatkozó részletes joganyagot a Bv. tvr. V. fejezete tartalmazza. Ennek értelmében e főbüntetés végrehajtását a bv. bíró a hivatásos pártfogó útján ellenőrzi. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munka végzésének tartamára nem létesül munkaviszony. Ugyancsak a Bv. tvr.-ben található az a rendelkezés, amely szerint a megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájékoztatják a megyei, fővárosi bíróságot azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. A gyakorlatban azonban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, illetve nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Továbbá, a pártfogói felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése, háttérfeltételeinek biztosítása sem kielégítő.

A Btk. 49. §-ának (3) bekezdése lényegében átvette a korábbi szabályozást a főbüntetés teljesítésére, azzal az eltéréssel, hogy már nincs meg az a törvényi korlát, amely szerint a közérdekű munkát az elítélt csak heti egy napon végezheti. A munkaviszonyban állóknál mindazokon a

napokon teljesíthető e büntetés, amelyeken a munkavállalónak egyébként nem kellene munkát végeznie. A Btk. 1997. évi módosítása – feltehetőleg tévesen – kiiktatta a Bv. tvr. 61. §-ának (3) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy az elítélt a közérdekű munkát évi rendes szabadságának ideje alatt, folyamatosan is végezheti.

A Btk. 49. §-ának (4) bekezdése a közérdekű munka végzése tartamának generális minimumát egy napban, maximumát ötven napban határozza meg. A korábbi szabályozás maximumként a túlzottan magas száznapi tartamot jelölte meg, és a Btk. 1997. évi módosítása csökkentette e főbüntetés leghosszabb tartamát a felére. A külföldi szabályozásoktól eltérően a közérdekű munka végzésére vonatkozó legújabb hazai törvényi rendelkezés e főbüntetés tartamát változatlanul napokban, és nem órákban szabja meg.

Az előző szabályozástól eltérően, az 1997. évi Btk.-módosítás az egynapi közérdekű munka végzését hat óra időtartamban rögzíti. A fentiekből következően a közérdekű munka végzése tartamának alsó határa egy nap, azaz hat óra, felső határa pedig ötven nap, azaz háromszáz óra.

A korábbi Btk.-rendelet nem rögzítette azt, hogy az egynapi közérdekű munka végzésének hány óra munkavégzés felel meg, erről a Bv. tvr. 61. §-ának (2) bekezdésében található olyan előírás, amely szerint a közérdekű munka végzésének végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb nyolc óra. Ezt az igazságtalannak tekinthető szabályt (hiszen az azonos tartamú büntetés egyes esetekben kétszer annyi munkavégzéssel teljesítendő) a Btk. 1997. évi módosításával összefüggésben, meglepő módon nem helyezték hatályon kívül, így jelenleg az az igen furcsa és ellentmondásos helyzet állt elő, hogy az egynapi munkaidő óraszámára vonatko-

zóna egyidejűleg két, ugyanakkor egymástól eltérő rendelkezés van hatályban. A gyakorlatban – a *lex posteriori derogat lex priori*, a büntetőjogban nem egyértelmű elvére is figyelemmel – feltehetőleg a hatórás szabály kerül a jövőben alkalmazásra.¹³

A bírói gyakorlat szerint a közérdekű munka-büntetés kiszabásának többek között a közlekedési bűncselekmények elkövetőivel szemben is helye van, különösen azokban az esetekben, amikor ez a büntetési nem alternatív büntetésként szerepel. A közérdekű munka-büntetés alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért e büntetés kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is. Az átváltoztatás arányossága azonban problematikus, hiszen ha valaki a törvényben rögzített napi hatórás munkakötelezettségének nem tesz eleget, akkor ennek helyébe huszonegy óra tartamú szabadságvesztés lép.¹⁴

Komoly problémát jelent az is, hogy kirívó módon nehézkes és kevésbé hatékony a közérdekű munka-büntetés végrehajtása.¹⁵ A jövőbeni büntetőkódexben a közérdekű munka büntetéskénti fenntartása – az európai tendenciának is megfelelően – változtatlanul indokolt. A közérdekű munka végzése elrendelésének az elkövető hozzájárulásához kötésével kapcsolatban indokolt a változtatás, továbbá az elrendelhető időtartam óraszámában történő meghatározása, a végrehajtási feltételek javítása, hatékonyabbá tétele és a pártfogói felügyelet továbbfejlesztése vonatkozásában is indokolt.

A pénzbüntetés

A pénzbüntetés szabályozásában az 1998. évi Btk.-módosítással változott mind a napi tétel száma, mind az egynapi tétel összege. Az utóbbi módosítás támogatható, míg a napi tétel számának 360-ról 540-

re emelése indokolatlanul eltúlzott. Egyrészt más országok btk.-szabályozásai általában maximumként 360 napi tételt írnak elő, másrészt a jelenlegi hazai gyakorlat zömében 100 és 250 napi tétel között szabják ki a büntetést. A 250 fölötti napi tételszám alkalmazása viszonylag ritka. Ilyen helyzetben indokolatlannak és fölöslegesnek találok a napi tételszám fölemelését, hiszen a jelenlegi törvényi kereteket sem használja ki a jogalkalmazó.¹⁶

Szintén új mozzanat, hogy tekintettel kellene lenni a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is. A problémát feltehetőleg majd a jogalkalmazónak kell megoldania, és ki kell kerülnie a kétszeres értékelés tilalmát, ugyanis a célzott anyagi előny eleve tényállási elem.

A pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságával kapcsolatban azt is komolyan kell venni, hogy a kiszabott pénzbüntetések nem elhanyagolható arányát az elítéltek nem fizették, illetve nem fizetik meg, és az átváltoztatás következtében szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek száma növekszik.

Ez a körülmény 1993-ban a pénzbüntetések egyhatodát érintette, majd az 1995. évi LXI. törvény, az úgynevezett gyorsító csomag mellékhatásai nyomán még továbbnőtt ez az arány. A büntetőeljárás gyorsításának szándéka, a tárgyalás mellőzésével alkalmazott pénzbüntetés kiszabásának ösztönzése ugyanis azt eredményezte, hogy az elmúlt időszakban több olyan megye is volt, ahol a kiszabott pénzbüntetések felét vagy közel felét át kellett változtatni szabadságvesztés-büntetésre.¹⁷

Ugyancsak megjegyzendő, hogy a kiszabott pénzbüntetések állítólag a bírósági költségvetésbe folynak be, s ott is használják fel azokat. Vagyis a bírósági szankcióalkalmazást nem csupán a büntetőjog szabályai, elvei, de pénzügyi szempontok is, nem megengedhető módon, befolyásolhatják.

TANULMÁNY

A felnőttekre vonatkozó magyar bírósági szankciókiszabási adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

Év	Abszolút százalék	Elítélt összesen	Halál- büntetés	Összes szabad- ságveszt.	Felfüg- gesztett szabad- ságveszt.	Végre- hajtandó szabad- ságveszt.	Javító- nevelő (közér- dekű) munka	Pénz- büntetés	Egyéb
1975	ítélet százalék	59 233 100	3	25 358 42,8	10,766 18,2	14 592 24,6	3653 6,2	30 219 51,0	-
1980	ítélet százalék	55 300 100	5	25 066 45,3	11 548 20,9	13 518 24,4	2591 4,7	26 265 47,5	1 373 2,5
1985	ítélet százalék	54 851 100	2	26 477 48,3	11 780 21,5	14 697 26,9	2684 4,9	21 079 38,4	4609 8,4
1990	ítélet százalék	42 538 100	-	16 121 37,9	6005 14,1	10 116 23,8	676 1,6	18 641 43,8	7094 16,7
1991	ítélet százalék	59 447 100	-	20 589 34,6	8855 14,9	11 734 19,7	253 0,4	27 989 47,1	10 615 17,9
1992	ítélet százalék	70 583 100	-	22 964 32,5	10 820 15,3	12 144 17,2	61 0,08	33 760 47,8	13 797 19,5
1993	ítélet százalék	67 873 100	-	21 042 31,0	10 919 16,1	10 123 14,9	146 0,2	33 578 49,5	13 107 19,3
1994	ítélet százalék	70 787 100	-	21 404 30,2	12 052 17,0	9352 13,2	418 0,6	35 172 49,7	13 792 19,5
1995	ítélet százalék	77 029 100	-	22 969 29,8	13 682 17,76	9287 12,05	869 1,1	38 442 49,9	14 749 19,14
1996	ítélet százalék	75 525 100	-	23 239 30,8	13 741 18,2	9498 12,6	1272 1,7	36 168 47,9	14 846 19,6
1997	ítélet százalék	80 624 100	-	25 526 31,7	15 272 18,9	10 254 12,7	1700 2,1	38 204 47,4	15 194 18,8
1998	ítélet százalék	89 249 100	-	28 738 32,2	17 565 19,7	11 173 12,5	1850 2,1	42 093 47,2	16 568 18,5

Forrás: a KSH statisztikai évkönyve és az Igazságügyi Minisztérium adatai

A hazai szankciókiszabási gyakorlatban hosszú időn keresztül, egészen a rendszer-változás időszakáig a szabadságvesztés-büntetés volt a meghatározó és a leggyakrabban kiszabott szankciófajta. A szabadságvesztés-büntetésen belül pedig a végrehajtható változat aránya egészen 1993-ig meghaladta a felfüggesztett szabadságvesztés részesedését.

Szintén 1993-tól kezdődően azonban az összes elítélési eseten belül a szabadságvesztés-büntetés együttes aránya általában 30 és 32 százalék között mozog, ez 1997-ben 31,7, 1998-ban viszont, emelkedést mutatva, 32,2 százalék volt. A szabadság-

vesztés-büntetésen belül a felfüggesztett változat folyamatosan emelkedő, az 1990. évi 14,1 százalékról 1998-ra 19,7 százalékra nőtt. A végrehajtható büntetési forma aránya pedig az 1990. évi 23,8-ról 1998-ban 12,5 százalékra csökkent, úgy, hogy az elmúlt években ez az arány nemigen változott (1990-ben 12,05, 1996-ban 12,6, 1997-ben 12,7, 1998-ban 12,5 százalék volt). Az évkönyvünk által közzétett, az 1997 végére vonatkozó adat már jobban elgondolkodtató, hogy a végrehajtható intézményeinkben fogva tartott elítéltek 40,3 százaléka elsőbűntényes, 30,7 százaléka visszaeső, és 29 százaléka többszörös visszaeső.

Az 1980-as évek végétől kezdődően a leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezmény a pénzbüntetés, amelynek aránya az elmúlt hat évben 47,2 százalék (1998-ban) és 49,9 százalék (1995-ben), vagyis az 50 százalékhöz közeli értéken mozog. Azonban az is megfigyelhető, hogy a pénzbüntetés részesedése a legutóbbi években, ha kis mértékben is, de fokozatosan csökken.

A közérdekű munka-büntetés kiszabási aránya lassan ugyan, de emelkedik. Ez 1994-ben 0,6 százalékot, míg 1997-ben és 1998-ban egyaránt 2,1 százalékot tett ki, azonban ez is szinte elhanyagolható.

Az egyéb, önállóan alkalmazott mellék-büntetések és intézkedések aránya az elmúlt években a húsz százalékhöz közel mozog. 1996-ban 19,6, 1998-ban 18,5 százalék volt, azonban itt is csökkenésről beszélhetünk. Ezen úgynevezett egyéb jogkövetkezmények döntő része próbára bocsátás.

Az Igazságügyi Minisztérium kutatószervezési és elemzési főosztálya a jogerősen elítélt felnőttekkel szemben az 1991 és 1997 közötti időszakban alkalmazott jogkövetkezményeket vizsgálva, arra a következtetésre jutott, hogy az ítélkezési gyakorlat enyhülése állapítható meg, s ez elsősorban a végrehajtandó és felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés alkalmazási arányának az előbbieken már említett megváltozásában mutatható ki.¹⁸ Jómagam viszont

ezt a változást pozitív fejleményként értékelem, a nyugat-európai tendenciához közelítés jelének látom. Az IM-jelentés is elismeri, hogy az enyhülés nem minden bűncselekmény-kategóriában következett be. Az enyhülés mértéke csupán a személy elleni, a közrend elleni és a vagyon elleni bűncselekmények miatt indult eljárásokban szembe-tűnő. Vagyis, inkább a differenciált szankcióalkalmazáshoz való közelítésről, mint az ítélkezési gyakorlat általános jellegű enyhüléséről lehet szólni. Ezt a körülményt bizonyos fokig negatívan színezi az, hogy egyes, a tömegtájékoztatás által is kiemelten kezelt esetekben, illetve nevezetes, ismert személyek büntetőügyeiben néhány alkalommal elentmondásos, a szakmai szempontok szerint sem teljesen meggyőző ítéletek születtek, s ez – úgy gondolom – nem javította a közvéleményben az igazságszolgáltatás hitelét, tekintélyét. Hasonlóképpen változatlanul problematikus az igazságszolgáltatás elhúzódo és lassuló ügyintézése. Ebből azonban, megítélésem szerint, nem lenne indokolt és méltányos az ország igazságszolgáltatásának egész működésére negatív előjelű sommás általánosításokat tenni. A tárgy- és tényszerű bírálatok viszont nem minősíthetők egyértelműen a független magyar bíróságok munkájába való „beavatkozásnak”, ezeket inkább meg-szívlelni lenne célszerű.

Nagy Ferenc

Jegyzetek

¹Ezek bemutatása **Nagy Ferenc–Tokaji Géza**: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 1998. 286. p. Továbbá Nagy Ferenc: A feltételes szabadságra bocsátásról. Belügyi Szemle, 1995. I. szám, 21-26. p., A horvát szabályozásról lásd **Novoselec, P.**: Das neue kroatische Strafgesetz von 1998. ZStW 111 (1999). Heft 2533. p.

²**Nagy Ferenc**: A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről. Magyar Jog, 1999. I. szám, 9-11. p. **Huszár László** a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtási és anyagi-pénzügyi kihatásait elemezve megemlíti, hogy erre a célra új, speciális, nagy biztonságú börtön építésére van szükség, ami mind építési, mind fenntartási költségeit tekintve, a legdrágább intézmény lenne. Megjegyzi azt is, hogy az ilyen jellegű intézmények „még nagyjából korlátlan anyagi forrásokat feltételezve sem bizonyultak képesnek súlyos működési zavarok nélkül funkcionálni”. Végül kiemeli, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre fordítandó források „az igazságszolgáltatás más területein sokkal hatékonyabban, jogi, emberi és szakmai aggályok nélkül lennének kamatoztathatók”. **Huszár László**: Az életfogytiglani szabadságvesztés helyzete és perspektívái hazánkban és egyes más országokban. In A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1997/2., 35-43. p.

³**Bán Tamás**: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberjogi egyezmények. Fundamentum, 1998. 4. szám, 119-127. p.

⁴Idézi **Bán Tamás**: i. m., 125. p.

⁵In Fundamentum, 1998. 4. szám, 33., illetve 38. p.

⁶**Tóth Mihály**: Az új büntetőnovella néhány

vitatott kérdése s a megoldások gyökerei. In Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. országos kriminológiai vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság, a Kriminológiai közlemények különkiadása. Budapest, 1999. 289. p.

⁷A számok megállapításával összefüggésben, ha a törvény egy adott bűncselekmény több változatát is (például több bekezdésben vagy több pontban) életfogytiglani szabadságvesztéssel fenyegeti, akkor ezt egynek számítottam, továbbá figyelemmel voltam a Btk. 165. §-ára is, azaz az egyéb háborús bűntettekre, amikről külön jogszabály rendelkezik, s ezt szintén egynek számítottam.

⁸Az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a 139. § (1) bekezdése; rombolás, a 142. § (2) bekezdése; hazaárulás, a 144. 1 (2) bekezdése; az ellenség támogatása, a 146. § (1) bekezdése.

⁹Népirtás, a 155. § (1) bekezdése; apartheid, a 157. § (1) és (3) bekezdése; a polgári lakosság elleni erőszak, a 158. § (2) bekezdése; bűnös hadviselés, 160. §, nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása, a 160/A § (1) bekezdése; hadi követ elleni erőszak, a 163. § (2) bekezdése; egyéb háborús bűntettek, 165. §.

¹⁰Emberölés, a 166. § (2) bekezdése; emberrablás, a 175/A § (3) és (4) bekezdése; emberkereskedelem, a 175/B § (5) bekezdése; közveszélyokozás, a 259. § (3) bekezdése; terrorcselekmény, a 261. § (2) bekezdése; légi jármű hatalomba kerítése, a 262. § (2) bekezdése; fegyvercsempészet, a 263/B § (3) bekezdése; visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel, a 264/C § (3) bekezdése; visszaélés kábítószerrel, a 282. § (5) bekezdése.

¹¹Szökés, a 343. § (4) bekezdése; kibúvás a szolgálat alól, a 346. § (1) bekezdése; a szolgálat megtagadása, 347. §; kötelességszegés szolgálatban, a 348. § (3) bekezdése;

zendülés, a 352. § (3) és (4) bekezdése; parancs iránti engedetlenség, a 354. § (3) bekezdése; előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, a 355. § (5) bekezdése; harckészültség veszélyeztetése, a 363. § (2) bekezdése; parancsnoki kötelességszegés, 364. §; kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól, 365. §. E körben megjegyzendő, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetés az előbb felsorolt több büntettnél a háború idején vagy a harchelyzetben történő elkövetésre vonatkozik.

¹²Nagy-Tokaji: i. m. 1998. 307-309.; Nagy Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer... i. m., 11.

¹³Nagy-Tokaji: i. m. 1998. 308-309. A jelenlegi jogi helyzet, megítélésem szerint, nem értelmezhető úgy, hogy a napi munkaidő „főszabályként” hat óra, de a Bv. tvr. vonatkozó (azonban hatályon kívül még nem helyezett) szabályára figyelemmel, nem lehet kevesebb, mint négy óra, és nem lehet több nyolc óránál. Az ugyanazon körülményre vonatkozó, egymásnak ellentmondó szabály „kombinált” alkalmazása ugyanis nem engedhető meg.

¹⁴A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 17. §-a értelmében meg nem fizetés esetén a pénzbírságot, ha a közigazgatási végrehajtás általános szabályai szerint, illetve adók módjára nem hajtható be,

közérdekű munka-büntetésre, illetve elzárásra kell átváltoztatni. A közérdekű munka-büntetés viszont nem szerepel a szabálysértés miatt alkalmazható büntetések és intézkedések között. Tehát a közérdekű munka a szabálysértési jogban helyettesítő büntetésnek tekinthető, amelynek eredeti szabályozása a büntetőjogban található meg. Figyelemre méltó azonban, hogy a szabálysértési joganyagban a közérdekű munka-büntetésre történő átváltoztatás kifejezetten az elkövető beleegyezését feltételezi, a 111. § (4) bekezdése alapján. A büntetőjogi szabályozástól eltérően, a közérdekű munka-büntetés leghosszabb tartama húsz nap, és itt is az egy napi közérdekű munkának „legfeljebb hat óra munkavégzés felel meg”. A közérdekű munka-büntetésre történő átváltoztatás esetén az elkövető a jegyző által meghatározott munkát köteles végezni.

¹⁵Lásd Kerezi Klára-Dér Mária: Az alternatív szankciók költségösszefüggései. Magyar Jog, 1998/5. 272. p.

¹⁶Nagy-Tokaji: i. m. 1998. 314. p.

¹⁷Kerezi-Dér: i. m. 1998/5. 272. p.

¹⁸Az Igazságügyi Minisztérium kutatásszervezési és elemzési főosztálya (Vavró István): Jogerősen elítélt felnőttek (1991–1997). Budapest, 1998. (61.018/1998. IM)